

DRAGO ROKSANDIĆ
(Zagreb)

KONCEPT VIŠEGRANIČJA I OSMANSKA BAŠTINA
NA *TRIPLEX CONFINIUM*-U
U RANOME NOVOM VIJEKU*

Sažetak

Ovaj prilog nastao je s ciljem da sudionike znanstvenog skupa posvećenog 65. obljetnici Orijentalnog instituta Sveučilišta u Sarajevu obavijesti o rezultatima skoro dvadesetogodišnjih aktivnosti projekta *Triplex Confinium* na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Referirajući na historiografsku tradiciju studija granice (*border studies*), projekt je nastao kao iz hipoteze o potrebi konceptualne korekcije temeljnih pretpostavki ovih studija jer je distingvirao različite problematike studija višegraničja (*multiple borderlands*) u širokim rasponima od civilizacijskih do historijskoantropoloških, od mikrohistorijskih do makrohistorijskih, do socio- i kulturnohistorijskih do ekohistorijskih. Time je postalo moguće čitavu hrvatsku povijest, napose u ranonovjekovnom razdoblju, problematizirati kao povijest višegraničja, pri čemu su osmanistički i orijentalistički aspekti posebno važni, što uključuje i potrebu za što sadržajnijom zagrebačko-sarajevskom suradnjom.

Ključne riječi: *Triplex Confinium*, višegraničje (*multiple borderland*), krajišta, višegranična društva.

Počašćen sam pozivom sudjelovati u radu znanstvenog skupa posvećenog 65. obljetnici Orijentalnog instituta Sveučilišta u Sarajevu "Kulturno-historijski tokovi u Bosni od 15. do 19. stoljeća". Raduje me što

* Ovaj rad je pročitan na Naučnom skupu "Kulturno-historijski tokovi u Bosni od 15. do 19. stoljeća" održanom između 15-17. maja 2015. godine kojim je obilježeno 65 godina rada Orijentalnog instituta u Sarajevu.

je Institut danas stvaralački toliko revitaliziran te da godišnjicu tragedije iz 1992. godine obilježava radno – s jedne strane vrednujući svoju produkciju, a s druge strane otvarajući se ovim znanstvenim skupom prema svojoj budućnosti. Nastajat će doprinijeti ovim prilogom raspravi o mogućnostima suradnje Centra za komparativnohistorijske i interkulturalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i projekta *Triplex Confinium* s Orijentalnim institutom.

Orijentalni institut nezaobilazan je za svakoga tko je posvećen ranoj novovjekovnoj baštini u Bošnjaka i u Bosni i Hercegovini. Ništa manje važan nije za razumijevanje povijesti svih drugih naroda i zemalja koji su duže ili kraće vrijeme bili u osmanskome podaništvu, točnije koji su duže ili kraće vrijeme participirali u osmanskoj civilizaciji. Iako će se mnogima potonja formulacija danas vjerojatno učiniti samorazumljivom pa čak i trivijalnom, nije tome uvijek bilo tako. Nisu rijetki ni oni kojima još uvijek nije prihvatljiva, kada god je riječ o osmanskoj civilizaciji pa i šire o Orijentu. Kada je 1996. i 1997. godine, na moju inicijativu, na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u suradnji s Odjelom za jugoistočnoeuropsku povijest Sveučilišta u Grazu, te Odsjekom za povijest Srednjoeuropskog sveučilišta u Budimpešti, bio utemeljivan međunarodni istraživački projekt *Triplex Confinium*, bitno je bilo upravo redefiniranje odnosa prema ranonovjekovnim imperijalnim baštinama u hrvatskoj povijesti, shvaćenima u civilizacijskom smislu, uključujući i osmansku.¹ Ključna pretpostavka od koje se pritom krenulo bila je da je za hrvatsku povijest tog doba bilo bitno što su epicentri dominantnih, imperijalno strukturiranih procesa u hrvatskom i susjednim prostorima spram njih bili “izmješteni” (Venecija, Beč i Carigrad), realizirajući se ovdje u svojim vojnim, ratničkim, institucionalno varijabilnim vojno-krajiškim mletačkim, habsburškim i osmanskim porecima. Pritom je bitno da su sva tri bila na manje ili više nestabilnim periferijama Osmanskog Carstva, Mletačke Republike i Habsburške Monarhije. Oni su konstituirali – krenuli smo dakle od konceptualne pretpostavke – imperijalno višegraničje (*multiple borderland*). Pritom pojam vojno-krajiškog poretku nismo redukcionistički shvaćali, tj. Banska Hrvatska – koliko god bila različita od Hrvatske krajine – bila je i sama osmotički povezana s njome, kao što je Mletačka Republika na istočnoj obali Jadranskog mora bila pograničje i u svojim “Morlakijama”, ali i na svojim pomorskim putovima prema Sredozemlju, kao što je i cijela osmanska Bosna u različitim razdobljima na različite načine bila krajište.

¹ Detaljnije obavijesti o ovom projektu kao i o većini umreženih djelatnosti može se dobiti na sljedećim web-stranicama: www.ffzg.unizg.hr/pov/zavod/triplex, www.ffzg.hr/pov/zavod/triplex2 i <http://kula-jankovica.unizg.hr>.

Sljedeći, ništa manje važan vid povijesti *Triplex Confiniuma*-a u ovome širem, regionalnom smislu je da su spomenuti vojnokrajiški poreci geokulturno fenomen istih, bolje rečeno dijeljenih ekosistema. Dinarski sustav im je dijeljen, panonski odnosno peripanonski im je dijeljen, a isto se na donekle drugačiji način može reći i za jadranski. Kada govorimo o geokulturi ili ekosistemima, mislim na ljude u prostoru/vremenu. Time se od samog početka obrnula analitička perspektiva projekta *Triplex Confinium* od makrohistorijske ka mikrohistorijskoj te je i prvi projektni međunarodni skup održan pod naslovom "Microhistory of the Triplex Confinium" (Budimpešta, 21.–22. travnja 1997.). Zahvaljujući izvrsnoj projektnoj suradnji s kolegama iz Graza, tj. s profesorom Karlom Kaserom i njegovim suradnicima, dogovoreno težište istraživanja povijesti obitelji i društvenih zajednica na višegraničju primjerno je egzemplificirano projektnim kvantitativnohistorijskim istraživanjem protostatističkog popisa stanovništva Like i Krbave 1712. godine. Započeli smo bili i s fragmentarnim istraživanjima mnogo zahtjevnijeg mletačkog katastra u Dalmaciji 1709. godine, ali to još uvijek nigdje nije doseglo razinu ličko-krbavskog, iako su ta istraživanja i dalje otvorena i u njima sada sudjeluje više istraživača na raznim stranama. Od početka nam je bila želja realizirati kritičko izdanje i osigurati analognu obradu deftera iz 1701. godine. Zahvaljujući dr. sc. Fazileti Hafizović ove ćemo godine dobiti izdanje koje će nam u bližoj budućnosti omogućiti komparativnohistorijsko istraživanje obiteljskih struktura i struktura društvenih zajednica sa sve tri strane imperijalnih granica, što je vjerojatno rijetko gdje u svijetu slučaj.

Pojmове "obiteljske strukture" i "strukture društvenih zajednica" dosljedno smo shvaćali povijesno, tj. kao fenomene kontinuiteta i kao fenomene diskontinuiteta pa je drugi projektni međunarodni skup (Graz, 9. – 12. prosinac 1998.) bio posvećen temi "Constructing Border Societies on the Triplex Confinium". Osiguravši sudjelovanje ljudi kao što su Alfred J. Rieber, Wendy Bracewell, Larry Wolff itd., pojam "Triplex Confinium" već tad je dobio svoje međunarodne komparativističke kontekste, ali i donekle novo, historijskoantropologijsko usmjerenje (npr. istraživanjem interkonfesionalnih pobratimstava/posestrimstava Wendy Bracewell pa i mojim istraživanjem "vire krajiške" itd.). Time je "Triplex Confinium" makrohistorijski i mikrohistorijski dobio pojačano značenje transgresivnosti, liminalnosti itd.

Treći projektni međunarodni skup "Triplex Confinium (1500-1800): ekohistorija" održan je na Sveučilištu u Zadru, od 3. do 7. svibnja 2000. godine. Slijedeći aktualne inovativne trendove u ekohistoriji u svijetu realiziran je u četiri tematske cjeline: Promatrajući prirodu, Promišljajući prirodu, Koristeći prirodu i Mijenjajući prirodu. Mnoštvom priloga, među

njima i za nas neočekivano pristiglog Samuela Wilcocksa s “Turskom upravom nad balkanskim rudnicima srebra u prikazima balkanskih putnika”, konstituirana je, pored ostalog, jedna od osnovica za utemeljenje nastave ekohistorije na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koju smo negdje u to vrijeme započeli moj mlađi projektni kolega Hrvoje Petrić i ja. Projekt “Triplex Confinium” je izvorište hrvatskog prijevoda knjige Roberta Delorta i François Waltera *Povijest europskog okoliša* (2002.) kao i kapitalne knjige André Blanca *Zapadna Hrvatska. Studija iz humane geografije* (2003.) itd. Najveći je uspjeh pokretanje časopisa *Ekonomska i ekohistorija: časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša*, koji je također utemeljen u projektnoj matrici 2005. godine. Redovito izlazi i još uvijek je jedan od rijetkih historiografskih eko-eko časopisa.²

Četvrti projektni međunarodni skup “Tolerance and Intolerance on the Triplex Confinium. Approaching the *Other* on the Borderlands. Eastern Adriatic and beyond 1500-1800” održana je na Sveučilištu u Padovi od 25. do 27. ožujka 2004. godine. Bio je i to uistinu međunarodni skup koji se istraživački i nadasve inovativno suočio o fenomenima multireligijskih te interkonfesionalnih trpeljivosti i netrpeljivosti, slijedeći logike različitih disciplina i pristupa (vjerska povijest, kulturni studiji, intelektualna historija, kulturna antropologija itd.). *Convivenze* katoličanstva, pravoslavlja, islama i židovstva u različitim imperijalnim kontekstima i različitim etno-konfesionalnim tradicijama vrlo sugestivno su bile propitivane.

U to vrijeme sam objavio, pored ostalog, zbirku studija *Triplex Confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti 1500-1800* (2003.), što je trebala biti svojevrsna *Zwischenbilanz*, jer je projekt koji je imao četiri znanstvena novaka u Zagrebu (Zrinka Blažević, Hrvoje Petrić, Marko Šarić, Nataša Štefanec), koji su u međuvremenu svi postali docenti ili izvanredni profesori na putu prema redovnim profesurama te niz stalnih suradnji u Hrvatskoj i izvan Hrvatske – posebno bih istakao prof. dr. sc. Nenada Moačanina i dr. sc. Korneliju Jurin Starčević – tada već uvelike bio prevladao svoju inicijalnu formu.

Uvođenje bolonjske reforme bila je velika projektna šansa koja je velikim dijelom i iskorištena te je od 2006/2007. godine konstituiran Ranonovjekovni diplomski modul “Europske regije i hrvatska povijest u ranome novom vijeku, cca. 1450.-1800.: habsburška, mletačka i osmanska imperijalna baština u komparativnoj perspektivi”, koji i danas, s nešto modifikacija uspješno djeluje. Od tada do danas obrazovana je u hrvatskoj historiografiji cijela generacija mlađih povjesničara koji spontano razmišljaju o temeljnim problemima hrvatske povijesti na komparatistički način.

² Vidjeti: <http://hrcak.srce.hr/ekonomska-i-ekohistorija>

Već 2001. godine osjetila se potreba usmjeriti mnogobrojne novoootvorene, problematike prema osmišljenijem međunarodnom kontekstualiziranju, pa je 2001. godine u Zavodu za hrvatsku povijest, na prijedlog ovog projekta, konstituiran Centar za komparativnohistorijske studije, koji je 2007. godine postao fakultetska ustrojbeno jedinica pod nazivom Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije. Iste godine Centar je inicirao i pokretanje Poslijediplomskog doktorskog studija ranoga novog vijeka, slijedeći, u osnovi, projektnu logiku. Studij je i danas aktivan.

“Zvjezdani trenutak” u skoro dva desetljeća djelovanja projekta *Triplex Confinium* bio je 2006. godine. S jedne strane, baštinjeno desetljećno iskustvo tada je već samo po sebi iziskivalo inovirane pristupe temeljnoj istraživačkoj problematici, kako individualno tako i kolektivno. S druge strane, na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu kumulirala su se bila i druga istraživačka iskustva koja su svoju budućnost vidjela, pored ostalog, u aproprijaciji koncepta “višegraničja”. Time su se postupno širile mreže suradnika koje su radeći na različitim temama imale sve veću potrebu ustaliti međusobnu suradnju na što jasnijim radnim pretpostavkama. S treće strane, upravo tada je resorno hrvatsko ministarstvo bilo raspisalo natječaje za nove projekte koji je svojim propozicijama preferirao inter- i transdisciplinarno programsko umrežavanje projekata. Bila je to idealna šansa da se *Triplex Confinium* konstituirao kao istraživački program, koja je uvelike bila iskorištena.³ Nekoliko desetina istraživača iz Hrvatske i više drugih zemalja činilo je ovaj istraživački program

³ Znanstveni program *Triplex Confinium* /voditelj: prof. dr. sc. Drago Roksandić/ tada su bili konstituirali sljedeći projekti: “Triplex Confinium: Osmansko višegraničje kao socijalni i kulturni prostor” /voditeljica: prof. dr. sc. Snježana Buzov (University of Pittsburgh, SAD); “Identitet i etnokulturno oblikovanje Bunjevaca” /voditeljica: doc. dr. sc. Milana Čermelić (Filozofski fakultet Zagreb, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju); “Vučedolska kultura na tlu Hrvatske” / voditelj projekta: prof. dr. sc. Aleksandar Durman (Filozofski fakultet Zagreb, Odsjek za arheologiju); “Razvoj molekularno-populacijskog sustava za DNA analizu arheoloških koštanih ostataka” /voditelj: dr. sc. Damir Marjanović (Institut “Ruđer Bošković”, Zagreb); “Kulturna povijest osmanske Bosne: interkulturalnost u podijeljenom društvu” /voditeljica: dr. sc. Tatjana Paić-Vukić (Arhiv HAZU u Zagrebu); “Hrvatska etnografska baština u kontekstu kulturnih politika” /voditeljica: doc. dr. sc. Tihana Petrović (Filozofski fakultet Zagreb, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju); “TITIUS: Porječje Krke – baština i sociokulturni razvoj” /voditelj: prof. dr. sc. Šime Pilić Filozofski fakultet u Splitu, Odsjek za sociologiju i Fakultet prirodoslovno-matematičkih znanosti i kineziologije, Zavod za društvene i humanističke znanosti; “Triplex Confinium: hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu” / voditelj: prof. dr. sc. Drago Roksandić; “Triplex Confinium: hrvatska riječna višegraničja” /voditeljica: doc. dr. sc. Nataša Štefanec (Filozofski fakultet Zagreb, Odsjek za povijest). Iskorišteno u dijelom obrazloženja prijave programa i projekata s napomenom da sam bio samo jedan od njihovih autora.

u štoćemu jedinstvenim i u svakom slučaju kompetitivnim. Pripremni sastanci suradnika na kojima se dogovaralo aplikacije bili su svojevrsni znanstveni skupovi. Međutim, resorno ministarstvo – umjesto da raspoloživa sredstva podijeli prema najavljenim kriterijima manjem broju kvalitetnijih programa i projekata – vratilo se u biti staroj praksi proračunske “uravnilovke” i neproničnom privilegiranju malog broja projekata. Na programe se preko noći zaboravilo, a kada su i legalizirani, dobili su tako mala sredstva da su postali bespredmetni. Drugim riječima, umjesto programiranog kretanja unaprijed, *Triplex Confinium* je bio prisiljen segmentarno se orijentirati u raznim smjerovima. Time je bila isključena mogućnost daljnjeg konceptualno inovativnog i međunarodno kompetitivnog razvoja, što bi imalo mnogostruke pozitivne učinke.

Mišljenja sam da je ovaj osvrt važan i u Vašem institutskom slavljeničkom raspoloženju, jer ne bi trebalo zaboraviti kakvi su nerealizirani izazovi još uvijek pred nama s jedne i druge strane državne granice kada je riječ o suradnji projekta *Triplex Confinium* i fakultetskog Centra za komparativnohistorijske i interkulturalne studije s Orijentalnim institutom.

Čini mi se najvažnijim istaći, kada je o spomenutom programu riječ, da se problemski i kronološki interes suradnika već tada bio pomaknuo, ne mijenjajući temeljne hipoteze, kako spram ranijih epoha tako i suvremenog doba te fokusirao na (a) problematiku inter- i transdisciplinarnog kompleksnog vrednovanja hrvatske baštine u euromediterranskom kontekstu i (b) problematiku revitalizacije hrvatske baštine u teorijskom i praktičnom smislu. Time su se ostvarile ne samo brojne nove mogućnosti spominjanoga istraživačkog umrežavanja već i praktične primjene stečenih spoznaja. Drugim riječima, pošlo se od spoznaje da će budućnost započetih istraživanja ovisiti prije svega o tome koliko i kako će ona biti vrednovana izvan hrvatskih granica i od toga koliko će istraživačke spoznaje biti praktično primjenjive u održivoj, ali i kompleksnoj revitalizaciji baštine. Jedno i drugo podrazumijevalo je kontekstualizaciju ranonovovjekovnih agendi u mnogo dužim vremenskim trajanjima, od prapovijesti do suvremenog doba. Time ranonovovjekovna istraživanja u *Triplex Confinium*-u nisu trebala gubiti na važnosti već, naprotiv, dobivati. Posebno je bilo naglašeno, a potom i primijenjeno problemski uravnoteženije uvrštavanje osmanističkih studija te dosljednija primjena komparativnohistorijskih i interkulturalnih pristupa u studijima višegraničja.

Dva su dogovorena projekta bila eksplicitno osmanistička. Projekt “*Triplex Confinium*: Osmansko višegraničje kao socijalni i kulturni prostor” voditeljice prof. dr. sc. Snježane Buzov (University of Pittsburgh, SAD) bio je utemeljen, prema njezinim vlastitim riječima, na pretpostavci da kulturni i društveni kodovi cjelokupnog višegraničja, i njegovog

osmanskog dijela napose, nisu bili formirani samo kao jedna od posljedica projiciranja geostrateških planova iz imperijalnih centara, tj. kulturni i društveni prostor granice nije se razvijao kao prazni prostor koji je onda bio ispunjen ili pak u cijelosti preoblikovan u skladu sa scenarijem sačinjenim u centrima imperija. Nije sporno da je na samom početku novog vijeka, najviše kao posljedica osmanske ekspanzije, ovaj prostor u značajnoj mjeri bio ispražnjen, a da su lokalno stanovništvo, kao i ono kasnije doseljeno (mahom sa susjednih područja Bosne i Hercegovine) s vojničkom komponentom stvorili specifičan kulturni prostor, specifičnu samosvijest koja se jednako formirala na isključivosti kao i na uključivosti. Preciznije, lokalno društvo i njegova kultura su u značajnoj mjeri življeni i doživljavani kao centralni radije nego periferni. Pritom nije u pitanju samo heroizam branitelja granice. Bitno je da dostupni izvori donose predstave o vrijednostima graničnog društva koje nisu formirane na zadatim vrijednostima normiranima u centrima imperija, nego na motivima i izborima koji su oblikovani unutar graničnog prostora. Posebnost kulturnog i društvenog prostora višegraničja, dakle, ne može se pratiti ni definirati tako da se njena isključivost i uključivost primarno promatraju u kontekstu lojalnosti ili otpora prema društvenim i kulturnim kodovima imperijalnih centara.

Predmoderna granična kultura nije kultura periferije, kultura odjekâ. Naprotiv, ona je kultura koja se najbolje definira kroz dinamizam potiranja lokalnog identiteta kao dijela veće (imperijalne) cjeline. Taj dinamizam, međutim nije usmjeren ka negiranju, otcjepljenju od (imperijalne) cjeline nego ka afirmaciji lokalnog identiteta koji istovremeno uključuje i (re)definira cjelinu. U kontekstu osmanskog graničnog prostora to bi značilo da su kultura i društvo pograničnih sandžaka (provincija Krke (Like), Klisa i djelomice Bihaća prvenstveno formirani u prostoru granice. Na osnovu raspoloživih izvora može se reći da je čak i njihov osmanski karakter projiciran jednako u oba pravca, od osmanskog jezgrenog teritorija prema granici i obrnuto.

Druga hipoteza ovog projekta polazila je od opće definicije granične kulture (*frontier culture*) i društva kao kompozitne kulture i društva, definirane koliko kulturnom sintezom, toliko i proturječnostima elemenata te sinteze, te kulturnim i društvenim pluralizmom. Društveni i kulturni sadržaj prostora graničnih sandžaka tako je karakteriziran religijskim, etničkim, ekonomskim i rezidencijalnim elementima koji su istovremeno svaki za sebe tvorili identitet društvenih grupa, ali se i ispreplitali u njima.

Treća hipoteza nadogradila je hipotezu o kulturnom pluralitetu, naglašavajući specifičnost osmanskog graničnog prostora u kojem je pored pravoslavnog kršćanstva i katoličanstva islam takodjer, u značajnoj

mjeri definirao kulturni i društveni prostor granice. Pored gazijskog (ratničkog) etosa, prisustvo islama u arhitekturnalnoj i socijalnoj fizionomiji krajolika te u običajima, vokabularu usmene književnosti, i općenito folkloru osmanskog graničnog prostora, zadržalo se samo u tragovima. Jedan od ciljeva ovog projekta bio je razrada ove hipoteze kroz rekonstrukciju islamskog elementa u kulturi i društvu osmanskog graničnog prostora putem analize i raspoloživih pisanih izvora, kao i kroz identifikaciju spomeničke baštine.

Projekt “Kulturna povijest osmanske Bosne: interkulturalnost u podijeljenom društvu” voditeljice dr. sc. Tatjana Paić-Vukić (Arhiv HAZU u Zagrebu) bio je fokusiran, prema njezinu obrazloženju, na fenomene kulturne interakcije između pripadnika četiriju konfesionalnih skupina bosanskoga stanovništva: muslimana, katolika, pravoslavaca i Židova, s naglaskom na prvim dvjema skupinama, budući da su dogovoreni istraživači na projektu bili osmanisti, točnije stručnjaci za arabičke izvore, a jedan od njih sustavno se inače bavio kao osmanista latiničkim rukopisima bosanskih franjevac.

Hipoteza je bila da je izraz “podijeljeno društvo”, koji za Osmansko Carstvo rabi M. Todorova, primjenjiv i na osmansku Bosnu. Podijeljenost stanovništva na *milete*, konfesionalne skupine, od kojih je svaka imala vlastite vjerske i duhovne vođe i vlastitu pisanu kulturu, u bitnome je odredila kulturni život Bosne, ograničivši mogućnosti komunikacije među tim skupinama. Nasuprot etničkom i jezičnom zajedništvu (u usmenoj komunikaciji), postojale su četiri (gotovo) odvojene elitne kulture koje su se služile različitim jezicima i različitim pismima. Cilj je projekta bio istražiti koliko su granice među njima bile propusne i kojim su se putovima prenosili kulturni sadržaji. Već je poznato da je tzv. pučka kultura bila živo područje kulturnih prožimanja, no znatno se manje zna o opsegu i intenzitetu komunikacije između elitnih kultura. Stoga se na temelju izvora htjelo pokušati odrediti “sive zone” prožimanja u srednjim, možda upravo posredničkim, i višim slojevima stanovništva. Osnovni izvori bili su arapski, turski i perzijski rukopisi iz Bosne, latinički rukopisi i prepiska bosanskih franjevac, te ljetopisi, putopisi, protokoli šerijatskih sudova i drugi objavljeni i neobjavljeni izvori za kulturnu i intelektualnu povijest i povijest svakodnevice. Predviđeno je bilo preispitati u istraživanju dvije oprečne historiografske paradigme sažete u sintagmama “zlatno doba” i “turski jaram”, koje se s područja političke projiciraju i na područje kulturne povijesti i povijesti svakodnevice kao međusobno sukobljeni mitovi o skladnom suživotu i toleranciji, odnosno o “endemskoj” nesnošljivosti.

Ne ulazeći u sve što se s projektom dešavalo nakon 2007. godine kada je bio transformiran u znanstveni program od osam projekata, uključujući

i eksplicitno osmanističke, koji su najvećim dijelom zaključeni 2014. godine, treba dodati da se od 2005. godine projekt bavi i problemima revitalizacije baštine. Fokusirani objekt je Kula Stojana Jankovića u Islamu Grčkom kod Zadra, spomenik kulture, čiji je vlasnik bio i pisac Vladan Desnica. Sporazumom Sveučilišta u Zagrebu s vlasnicima Kule, pišćevim potomcima, potpisanim 2009. godine, ugovoreno je stvaranje Međunarodnoga sveučilišnog centra u Kuli posvećena interkulturalizmu na višegraničjima i održivom razvoju na višegraničjima. Islam Latinski i Islam Grčki, sela nadomak Zadra, na autocesti, u neposrednoj blizini zemuničkog aerodroma, svakako su i simbolički, a ne samo povijesno idealan ambijent za sve ono što projekt *Triplex Confinium*, sada već jedan od najstarijih kontinuiranih projekata u ovom dijelu Europe, tek treba učiniti.

Fakultetski Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije, ustrojbeno jedinica Filozofskog fakulteta, ovlašten je odobrenim Pravilnikom sudjelovati u organizaciji sveučilišne nastave na svim razinama, razvijati istraživačke projekte i programe, imati vlastite izdavačke programe u okviru Filozofskog fakulteta te razvijati međunarodnu suradnju itd. Projekt *Triplex Confinium* je u jezgri Centra pa su time bitno povećane i institucionalne mogućnosti za razvitak naše zajedničke suradnje. Nadam se da ćemo te mogućnosti koristiti i razvijati.

Osmanska baština, kao i habsburška i mletačka, dijeljene su baštine i svi smo na različite načine njihovi nasljednici, što obogaćuje, a ne osiromašuje naše moderne nacionalne kulture, koje su isto tako neizbježno upućene jedne na druge. Iskreno se nadam da će budući zadaci biti ostvarivani u kvalitetnoj, radnoj i dijaloškoj suradnji s kolegicama i kolegama u sarajevskom Orijentalnom institutu. S takvim željama još jedanput Vam čestitam 65-godišnji jubilej.

NOTION OF MULTIPLE BORDERLANDS AND OTTOMAN LEGACY ON *TRIPLEX CONFINIUM* IN EARLY MODERN PERIOD

Summary

This contribution came into being with the aim to inform the participants of the conference dedicated to 65th anniversary of the Oriental Institute, University of Sarajevo about the results of almost twenty years existing project *Triplex Confinium* at the Philosophy Faculty, University of Zagreb. Referring upon the tradition of the border studies, the project emerged as a hypothesis

about the need to conceptually correct the grounds of those studies. For this project distinguished various problems of multiple borderlands studies. This was done in a broad prospective from civilizational, historico-anthropological, microhistorical, macrohistorical, sociohistorical, ecohistorical points of view as well as those of cultural history. By doing that, it became possible to problematize the entire Croatian history and particularly the early modern period as a history of multiple borderlands. In this respect the Ottomanist and Orientalist views are extremely important ones, including the need for deeper and more serious Zagreb-Sarajevo cooperation.

Key words: *Triplex Confinium*, multiple borderlands, war frontiers, multiple borderlands societies.